

Rafael Casanova

La popularització d'una escultura monumental

Agraïments: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona • M. Liedó Barreda (Museu de Sant Boi de Llobregat) • Roser Bonfill i Rocio Rodríguez (Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya) • Casa Rafael Casanova de Moià • Esperança Cinera • Carme Farré • Berta Francàs i Alba Perarnau (Ajuntament de Berga) • Carme Grandas, Carme Hosta i Dolors Ibáñez i de la Rosa (Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona) • Àgueda Romanyà • Pere Sebastià • Ricardo Suárez de la Vega i Pep Paret (Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya) • Margarida Sala (Museu d'Història de Catalunya) • Fundició Vila, Valls

Coordinació: Neus Peregrina
Documentació: Sílvia Llonch
Conservació preventiva i restauració: Carmen Sandalinas
Assessorament: Cristina Rodríguez Samaniego i Irene Gras
Disseny gràfic: Victor Oliva, Disseny gràfic
Muntatge: Relluc

El personatge

Rafael Casanova

Rafael Casanova i Comes fou el més destacat dels herois de l'onze de setembre de 1714. Nascut a Moià cap al 1660, va ser nomenat conseller en cap i governador de Barcelona el 1713 i, per tant, coronel de la milícia ciutadana de gremis. El seu paper fou crucial en la defensa de la ciutat davant del setge de les tropes borbòniques de Felip d'Anjou durant la guerra de Successió. L'onze de setembre de 1714 es va produir l'assalt final, en el decurs del qual va tenir lloc l'episodi mític que immortalitzaria la imatge de Casanova com a heroi en la memòria popular, tot liderant el primer contraatac i enarborant la venerada bandera de Santa Eulàlia. Ferit durant l'escomesa mentre defensava el baluard de Sant Pere, ràpidament fou traslladat a l'Hospital de la Mercè, on va haver d'acceptar un pacte de capitulació davant les tropes enemigues. Tanmateix, per temor de represàlies, diversos amics i fami-

liars van decidir fer-lo passar per mort. Després d'un temps en clandestinitat, arran de la Pau de Viena, va reaparèixer a l'escena pública i es consagrà a la seva activitat com a advocat, professió que exercí fins a la mort, a Sant Boi de Llobregat, el 3 de maig de 1743. La seva baixa i la desfeta de la resistència de la ciutat davant el setge borbònic precipitaren la caiguda de Barcelona i la posterior repressió a la qual es veié sotmesa Catalunya, en virtut del Decret de Nova Planta, el 1716.

Casa natal de Rafael Casanova a Moià.
Foto: Museu d'Història de Catalunya (Pepo Segura).

Masia de Can Barraquer de Sant Boi de Llobregat, on morí Rafael Casanova l'any 1743.
Foto: Revista *Imatges*, 10 de setembre de 1930.

El Monument L'escultura de Rossend Nobas

Rossend Nobas i Ballvé (Barcelona, 1838-1891) rebé el 1886 de l'Ajuntament de Barcelona l'encàrrec de l'escultura de Rafael Casanova, que havia de formar part de la Galeria de Catalans Il·lustres, que decoraria el nou **Saló de Sant Joan**, el passeig que unia el nou Eixample amb l'enderrocada Ciutadella -construïda per Felip V per controlar la ciutat- i que esdevindria un dels indrets més concorreguts de l'Exposició Universal de 1888.

El monument ha esdevingut la referència iconogràfica per excel·lència de Rafael Casanova, i fou fet en un moment de construcció del discurs catalanista contemporani, que comportà el redescobriments dels herois de la nostra història.

Situada al peu de l'arc de Triomf per a la inauguració de l'Exposició, fou traslladada el 1914, tot coincidint amb el bicentenari dels fets de 1714, a l'**emplaçament actual, al xamfrà del carrer d'Alí Bei i la ronda de Sant Pere**, on antigament s'aixecava el baluard que defensava Casanova en ser ferit.

Amb el seu trasllat a l'Eixample, el 1914, l'escultura abandonà el pedestal original -dissenyat per Josep Vilaseca i executat per Joaquim Dieste-, el qual se

Primer emplaçament del monument de Rafael Casanova al Saló de Sant Joan el 1888.
Foto: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas.

El monument traslladat el 1914 al xamfrà dels carrers d'Alí Bei amb la Ronda de Sant Pere.
Foto: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas.

substituï per un de més narratiu, una col·laboració entre Josep Llimona i Alexandre Soler i March. Aquí, més que abans, l'estàtua adquirí un caràcter de símbol nacional, una representativitat que féu que fos desmuntada per les autoritats municipals franquistes el 1939, en acabar la Guerra Civil, i que no es recuperés ni reinstal·lés al mateix emplaçament fins al 1977.

Rosend Nobas representà Casanova com a conseller en cap, en un moment de gran dramatisme. Ferit greu, però valerós i decidit, manté dempeus la bandera de Santa Eulàlia i es recolza en la seva espasa.

Pel seu esperit romàntic i dinamisme, destaca entre el conjunt d'estàtues del Saló de Sant Joan.

Deixeble d'Agapit Vallmitjana i format a l'Escola de Llotja, col·leccionista i docent, Rosend Nobas era aleshores un escultor reconegut i celebrat. El seu *Torero ferit* és un bon exemple de la seva obra de petit format, de caràcter naturalista, que es pot veure al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Tanmateix, destacà particularment en l'obra de caràcter públic. Fou l'autor, entre d'altres, de les Victòries del monument a Colom, del grup de *La Quadriga de l'Aurora* a la cascada del parc de la Ciutadella o del *Mercuri* al Casino Mercantil de Barcelona. El monument a Rafael Casanova és una de les seves obres més conegudes i difoses.

L'escultura durant el franquisme fou confinada als magatzems municipals del carrer de Wellington, on quedà, amagada darrere un envà, fins al 1977.

Foto: Pepe Encinas, publicada a Jaume Fabre, Josep M. Huertas i Pere Bohigas, *Monuments de Barcelona*, 1984.

L'escultor Rosend Nobas amb algunes de les seves obres més conegudes.

Foto: *La Ilustración Artística*, 25 de maig de 1891. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

La popularització d'una escultura monumental

Es coneixen diverses versions de format menor de l'escultura de Rafael Casanova, fetes en diferents materials al llarg del segle XX, que evidencien com el monument de Rossend Nobas, **bon exponent de l'escultura commemorativa vuitcentista**, gaudí d'una popularitat extraordinària, supeditada a les diverses vicissituds històriques del nostre país.

El catalanisme del tombant de segle XIX

La figura de Rafael Casanova, que encarna el valor i la lluita per la defensa de la pàtria, va començar a recuperar-se popularment el 1865, quan un dels carrers de la ciutat va rebre el seu nom. Però va ser a partir de l'impuls del catalanisme al tombant del segle XIX que va esdevenir tot un símbol de la identitat catalana. El 1888 van iniciar-se les ofrenes florals a l'escultura erigida per Rossend Nobas, i el 1901, a conseqüència de la detenció d'una trentena de joves que li rendien homenatge, va tenir lloc la primera manifestació massiva davant de l'escultura.

És en aquest context d'auge del moviment catalanista que l'empresa de reproduccions artístiques **Hoyos, Esteva i Companyia de Barcelona**, societat comercial molt prestigiosa en els anys del modernisme, adquirí l'any 1901 els drets

A partir dels darrers anys del segle XIX les ofrenes florals al monument a Rafael Casanova es convertiren en tradició.

Foto: Pedro Moriguer, 1907. Biblioteca de Catalunya.

de reproducció i comercialització de l'escultura de Nobas per a un període de vuitanta anys. A partir d'aleshores, produí peces derivades del model original, les més populars de les quals eren d'uns 125 cm d'alçada.

El 21 de novembre de 1901, la revista *Joventut* anuncià per primera vegada als seus subscriptors la possibilitat d'adquirir una reproducció artística de la coneguda estàtua feta per Rossend Nobas, fruit d'un acord amb la casa Hoyos, Esteva i Companyia de Barcelona, amb l'objectiu de contribuir a tot un acte de "propaganda catalanista".

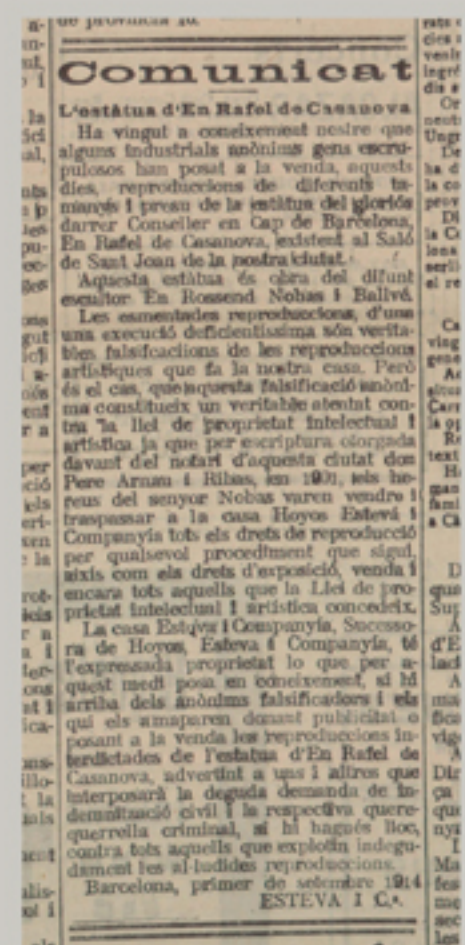
Joventut regalà als subscriptors, a partir de gener de 1902, una reproducció més petita del monument, feta de guix imitant bronze, que anava acompanyada d'un petit pedestal en què s'intuïen les franges de la senyera. L'obra mesurava 40 cm d'alçada i era clarament decorativa, pensada com a escultura de saló. Però també oferí la possibilitat d'adquirir-ne una reproducció de major tamany, és a dir de 125 cm d'alçada, al preu de 155 pessetes, una obra ideal per figurar en despatxos de particulars o sales d'actes d'entitats catalanistes. Els lectors de *Joventut* podien beneficiar-se d'una promoció especial i adquirir-la per 55 pessetes.

Aquesta reproducció més gran també es publicità en altres

mitjans de la premsa barcelonina, com per exemple en el diari *La Renaixensa*.

Les reproduccions del monument a Rafael Casanova van tenir un gran èxit comercial, fins al punt d'estendre's tot un seguit de falsificacions anònimes de la peça que Hoyos, Esteva i Companyia va denunciar a través de la premsa.

L'escultura de Rafael Casanova feta de guix patinat imitant bronze conservada al Museu Frederic Marès i exposada en

Anunci de les reproduccions artístiques del monument, en dos formats diferents, a la revista *Joventut*, 19 desembre de 1901. La fotografia mostra la reproducció de 40 cm d'alçada.

Anunci de la reproducció de format gran al diari *La Renaixensa*, 8 de setembre de 1902. Foto: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Comunicat de denúncia de reproduccions falses de l'escultura publicat a *El Poble Català* el 2 setembre de 1914 per la casa Hoyos, Esteva i Companyia. Foto: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

aquesta sala, molt probablement és una de les reproduccions de la casa Hoyos, Esteva i Companyia de començaments del segle XX, així com la que es conserva al Museu d'Història de Catalunya, recentment donada per un particular; la que el Museu de Sant Boi de Llobregat va adquirir l'any 2001, i d'altres exemplars de col·leccionistes particulars.

La República

La celebració del segon centenari de l'Onze de Setembre, el 1914, es produí en un moment d'eufòria del moviment catalanista. Amb la proclamació de la República –passats els anys de repressió de la dictadura de Primo de Rivera–, s'arribà al punt d'inflexió reivindicatiu d'aquesta celebració.

El president de la Generalitat, Francesc Macià, impulsà la recuperació dels herois caiguts en la defensa del poble català, i com a **homenatge a Rafael Casanova**, inaugurà monuments amb reproduccions en bronze de l'escultura de Rossend Nobas en places i espais públics d'algunes poblacions catalanes.

Escultura de Rafael Casanova del Museu de Sant Boi de Llobregat, exemplar policromat adquirit a un particular l'any 2001. Foto: Museu de Sant Boi de Llobregat.

Inauguració del monument a Rafael Casanova a la plaça de l'Hospital de Moià pel president de la Generalitat Francesc Macià l'any 1933. Actualment es conserva a l'interior de la Casa Rafael Casanova. Foto: Arxiu Nacional de Catalunya (Fons Francesc Macià).

La instauració de la democràcia

Una vegada finalitzat el llarg exili del monument durant els anys del franquisme, amb la instauració de la democràcia retornà al seu emplaçament i esdevingué testimoni de la manifestació multitudinària de la Diada de l'any 1977.

És en aquest marc que hem de situar la producció d'altres exemplars en bronze d'aquesta escultura, com l'exposada al **vestíbul de l'Ajuntament de Barcelona** o la del **Museu Frederic Marès**, les quals són rèpliques modernes fetes amb molta probabilitat a partir de l'exemplar en guix del mateix Museu.

Monument amb la reproducció en bronze de Rafael Casanova inaugurat l'any 1934 al parc del Pla de l'Alemany de Berga. Després de la Guerra Civil és arraconat en un magatzem municipal fins a l'any 1979, quan és reposat a l'emplaçament original.
Foto: Berta Francàs, Ajuntament de Berga.

Rèplica en bronze de l'escultura de Rossend Nobas, feta entre 1979 i 1982, i situada al vestíbul de l'Ajuntament de Barcelona, al peu de l'escala d'honor.
Foto: Mutari.